

Een terug- en vooruitblik op het Vlaamse en Nederlandse bodembeleid

“Ons mooie en relevante bodemwerk is nooit af!”

In het jubileumnummer uit 2010 deelden Eddy Van Dyck van de OVAM en Ruud Cino van het Ministerie van VROM als burens hun ervaringen over het bodemsaneringsbeleid met elkaar. Opmerkelijk waren de centrale benadering van de OVAM versus de decentrale aanpak in Nederland, het nieuwe Vlaamse Bodemdecreet waarbij risicogrond bij verwisseling van eigenaar onderzocht en gesaneerd moet worden en de start van een ondergrondbeleid met het opstellen van de Structuurvisie Ondergrond in Nederland.

Door: Nele Bal en Margot de Cleen interviewen Ann Cuyckens en Gilbert Boerekamp

Over de geïnterviewden:

Ann Cuyckens is afdelingshoofd Bodembeheer bij de OVAM in Vlaanderen
Gilbert Boerekamp is afdelingshoofd Bodem en Ondergrond bij
Rijkswaterstaat in Nederland

Tien jaar later is er weer een feesteditie en is er heel wat gebeurd. Margot en Nele van de Bodem-redactie gingen digitaal langs bij Ann en Gilbert, beiden nauw betrokken bij het huidige bodem- en ondergrondbeleid en polsten naar de resultaten van 10 jaar bodembeleid en hun dromen voor de Vlaamse en Nederlandse bodem. Het werd een bruisend en wederzijds inspirerend gesprek dat “best wat langer had mogen duren”. Voor herhaling vatbaar dus.

FOTO 1: ANN CUYCKENS.

Het interview met Eddy en Ruud kreeg 10 jaar geleden behoorlijk wat aandacht. Hoe verliep het sindsdien met het bodembeleid in Vlaanderen en Nederland? Welke stappen zijn er gezet?

Ann: In die 10 jaar gebeurde er heel wat en het is goed om daar af en toe op terug te kijken. Wat in 2010 in de steigers stond, is ondertussen volop aangepakt. Zo hebben we stevige stappen gezet in de aanpak van onze 85 000 risicolocaties. We werken daarbij nauw samen met de lokale besturen om de nodige data te verkrijgen. De aanpak van historische bodemverontreiniging, pijler 1, is voor ons het vertrekpunt en het minimum dat we willen realiseren. Om dit efficiënt en gestructureerd aan te pakken, hebben we een deel van onze wetgeving aangepast. Zoals ik reeds zei, is het uitbouwen van een grondig databeheer daarbij van cruciaal belang en samen met data-ontsluiting zeker iets waar we in de toekomst nog sterk op willen inzetten, pijler 2. Als derde pijler zie ik de aansluiting van bodembeheer bij maatschappelijke noden steeds sterker naar boven komen. We weten dat onze ruimte in

FOTO 2: GILBERT BOEREKAMP.

Vlaanderen schaars is. Daarom is een circulaire benadering van land- en ruimtegebruik, zoals de herontwikkeling van brown- en zelfs blackfields, noodzakelijk. Daarnaast proberen we stortplaatsen een tweede leven te geven door hieraan nieuwe functies te geven, zoals groene recreatie, ze liggen immers vaak dicht of zelfs in steden. Ook een circulaire benadering van grondverzet moet leiden tot een betere bodemkwaliteit. Maatschappelijke noden, zoals ruimtegebruik, gezondheid en circulaire economie, vormen zo mee een hefboom voor een krachtig bodembeleid.

Gilbert: Ook in Nederland heeft het bodem- en ondergrondbeleid de afgelopen 10 jaar grote veranderingen ondergaan. Ons bodembeleid is nadrukkelijk in ruimtelijke context komen te staan. Dit interview komt eigenlijk één of twee jaar te vroeg, omdat de Omgevingswet nog in werking moet treden. Deze wet gaat de grootste transitie in het Nederlandse omgevingsbeleid tot nu toe tot stand brengen: 26 wetten, waaronder de bodemwetgeving, worden samengevoegd in 1 grote ruimtelijke en milieuwet. Het is inderdaad nuttig om terug naar het artikel uit 2010 te kijken. Wat me vooral opvalt, is dat er veel stappen richting een bredere en integrale benadering binnen ons beleid zijn gezet en dat de focus op “saneren” nu minder groot is. Daarmee zijn we de aandacht voor bodembescherming en -sanering overigens zeker niet uit het oog verloren. Sinds de beleidsbrief van 2003 is het bodembeleid in Nederland breder ingestoken dan enkel beschermen en saneren. Bodembeleid staat in het licht van de grote maatschappelijke opgaven waarvoor we gesteld staan, zoals woningbouw, de energietransitie en klimaatmitigatie en -adaptatie. Zo heeft bodem en grondwater binnen het Deltaprogramma een belangrijke rol in het deelprogramma Ruimtelijke adaptatie door de bodemdalingsproblematiek, verzilting en de droogte. In de klimaatdiscussie speelt bodem een rol door uitstoot of juist vastlegging van CO₂ in veenweidegebieden. Ook binnen de energietransitie en problematiek rondom ondergrondse ruimtedruk staat bodem prominent op de agenda. De afgelopen 10 jaar is regulering en kwaliteitsborging voor ondergrondse bodemenergiesystemen gerealiseerd. Ik zie, net als Ann, ook veel aandacht voor databeheer, bijvoorbeeld via de Basisregistratie Ondergrond die er in Nederland gekomen is omwille van de ondergrondse ruimtedruk in stedelijk gebied. Nederland was al wereldkampioen ruimtelijke ordening bovengrond, nu ontwikkelen we dus als eerste land ter wereld een wettelijke basisregistratie voor de ondergrond, die 3 en 4D ordening gaat ondersteunen en graafschades moet beperken. We verkennen momenteel of gegevens van bodemkwaliteit en -verontreiniging ook in deze wettelijk verplichte basisregistratie zijn op te nemen, zodat deze gegevens ook beter beschikbaar komen voor de praktijkmensen. Als ik terugblik, kan ik met enige trots zeggen dat we in Nederland werk hebben gemaakt van de verbreding, zonder de zorg voor bodembescherming en -sanering uit het oog te verliezen. Via de bodemconvenanten zijn de humane spoedlocaties bijvoorbeeld versneld aangepakt en er zijn gebruiksdvieszen ontwikkeld voor diffuus lood. Waar we meer aandacht voor hadden moeten hebben is voor het grondverzet. De grootste verbeteringen zijn hier doorgevoerd in de periode 2008-

2013, waarna het onderhoud van en vernieuwing in dit stelsel van grondverzet intensiever had gemoeten. Met de kennis van nu hadden we ook eerder moeten anticiperen op opkomende stoffen, waar de wetenschap en kennisinstituten al langer op wijzen. We houden nog werk en ambities genoeg voor de toekomst dus.

En zo werd naadloos de overgang gemaakt naar het heden met zijn actuele uitdagingen...

Gilbert: Sommige Nederlandse beleidsaccenten zie ik niet terugkomen in Vlaanderen, zoals bodemdaling. Dit speelt niet in Vlaanderen, maar staat in het westen en noorden van Nederland juist prominent op de agenda. Of de Gaswet, waarmee Nederland zichzelf inmiddels verplicht om nieuwe woningen niet meer aan te sluiten op het aardgasnet, en bodemenergiesystemen naar voren brengt. Andere thema's, bijvoorbeeld de circulaire benadering, lijken in Vlaanderen juist sterker ontwikkeld. Daar kunnen we in Nederland nog van leren en de samenwerking versterken.

Ann: Ik zie zeker parallelle accenten rond data- en informatiebeheer als maatschappelijke hefboom en bijvoorbeeld ook rond sedimentbeheer. Omdat Vlaanderen een regio is die snel met droogte kampt, is water- en dus ook sedimentbeheer een belangrijke uitdaging. Ik had ook nog een vraag aan jou, Gilbert: In Vlaanderen is het bodembeleid eerder centraal georganiseerd waardoor OVAM als regionale overheid kan optreden als een kenniscentrum. Hoe organiseren jullie de kennisoverdracht in Nederland? Zit er voldoende kennis bij de lokale besturen? Hoe kan je het belang van bodem voldoende benadrukken? Bij die integrale benadering in Nederland, raken de bodemnoden dan niet ondergesneeuwd?

Gilbert: Nederland heeft inderdaad een andere afslag genomen, richting decentraal bestuur. De gedachte daarachter is dat iedere regio zijn eigen opgaven het beste kent en kan oppakken. De opgaves kunnen regionaal ook sterk verschillen. Zo levert de bodem een bijdrage aan al die opgaven, maar is daarin niet a priori leidend. Kennisoverdracht is hierbij, zoals je terecht opmerkt, een belangrijk aandachtspunt. In Nederland werden omgevingsdiensten ingericht op schaalgrootte van de Veiligheidsregio's die uitvoeringstaken voor de gemeenten uitvoeren en waar kennisbundeling plaatsvindt. Nationaal is dat georganiseerd via de uitvoeringsorganisatie Bodem+ binnen Rijkswaterstaat en enkele toonaangevende kennisinstituten zoals het RIVM, Deltares, WUR en TNO. In de bodemconvenanten zijn afspraken gemaakt over de wijze waarop de overheden de kennisinfrastructuur organiseren en hoe we daar in samenwerken, ook met bedrijfsleven en wetenschap.

Ann: Dat is inderdaad boeiende materie hoe jullie vanuit de waterproblematiek de koppeling leggen naar bodem. In Vlaanderen was dit tot nu toe minder aan de orde, maar nu de droogte meer begint te spelen, wil onze minister ook meer inzetten op waterverrijking, bijvoorbeeld via de Blue Deal. Ook de sense of urgency voor klimaat is in Vlaanderen iets later gekomen. Heel recent kregen we de vraag om stortplaatsen, die tot nu toe eerder een negatieve connotatie hadden, op een positieve manier in te zetten, bijvoorbeeld voor klimaatadaptatiemaatregelen of voor het vergroenen van de leefomgeving. Door de COVID-19-uitbraak is immers gebleken hoe belangrijk een groene en gezonde leefomgeving voor de samenleving is. Voor mij vormen dit soort van win-win operaties een hele belangrijke motor voor ons bodembeleid. En ja, ik ga akkoord dat de landbouw ook nog een stevige toekomstige uitdaging vormt voor het bodembeleid. We moeten ons als samenleving afvragen of er geen grenzen zijn aan de “maakbaarheid” van de bodem op dit vlak en of we de natuurlijke bodemfuncties en gerelateerde ecosysteemdiensten niet méér als leidend moeten gaan zien. Sommige bodems zijn beter of net minder geschikt voor landbouw en dus moeten we beter afstemmen welk

bodemgebruik op welke plaats het best past. Maar ik geef toe dat dit complexe materie en dus nog verre toekomstmuziek is. De huidige visie op “grondeigendom”, dat nogal verankerd en absoluut is in Vlaanderen, vraagt dan wellicht ook een andere invalshoek.

Gilbert: Wij hebben in Nederland de ervaring dat het belang van bodem of bodemkwaliteit op zichzelf zelden de hefboom vormt. Als je het daarentegen koppelt aan bijvoorbeeld klimaatdoelstellingen of de actuele droogteproblematiek, dan gaan de (bestuurlijke) deuren wel open. En zoals eerder vermeld, we zullen wel meer aandacht moeten geven aan opkomende stoffen en in het bijzonder de categorie zeer zorgwekkende stoffen.

Wat betekent dit voor de toekomst? Waar kunnen Vlaanderen en Nederland samen optrekken?

Gilbert: Rond opkomende stoffen is het inderdaad verstandiger om samen op te trekken, want die stoppen niet aan de grens en het is efficiënter om nieuwe kennis samen op te doen. Ook richting preventief beleid en stofverboden moeten we in EU-verband handelen. Onze Staatssecretaris nam vorig jaar daarom ook in de

‘Iedereen is een bodemzorger’

EU het initiatief om voor PFAS tot gebruiksverboden te komen voor niet-essentiële toepassingen. We werken nu aan een signaleringsmethodiek en signaalwaarden voor opkomende stoffen, om te zorgen dat we proactief aandacht hebben voor die nieuwe stoffen. We moeten voorbereid zijn op bijvoorbeeld normering en zorgplicht.

Ann: Daarnaast is het ook interessant om over types van hefbomen die we gebruiken, van elkaar te leren. Dit zonder onze eigenheid te verliezen, bijvoorbeeld integraal werken en het binnenbrengen van andere hefbomen, zoals bijdragen aan circulaire economie of klimaat, in het bodembeleid. Nederland en Vlaanderen hebben gelijkaardige uitdagingen, denk aan het benutten van de ecosysteemdiensten in de landbouwbodems, het databeheer van de ondergrond organiseren, sedimentbeheer. Kunnen we ook een gemeenschappelijke houding naar Europa vormen? Bijvoorbeeld de zorg voor bodem ten dienste van maatschappelijke behoeften (‘iedereen is een bodemzorger’) sterker in de verf zetten? Binnen enkele jaren is België voorzitter van de EU en dan willen we hierover graag een sterke visie neerzetten.

Gilbert: Het staat voor mij buiten kijf dat bodemkwaliteitszorg en duurzaam grondwaterbeheer blijvend aandacht vragen en verdienen. Ons leuke maar vooral maatschappelijk relevante bodem- en ondergrondwerk is nooit af.

Ann: Ik zie daarnaast ook wel opportuniteiten om bodembescherming beter te verankeren in de Green Deal, bijvoorbeeld via landgebruik of klimaatmaatregelen. De vraag is hoe we de landbouw vooruit kunnen helpen door te ondersteunen vanuit onze eigen uitdagingen.

Gilbert: De landbouw, en meer globaal ons voedselsysteem, legt momenteel de grootste druk op de bodemvitaliteit. In Nederland heeft het Ministerie van Landbouw recent een Programma Vitale landbouwbodems ingericht en recent werd nog 100 miljoen Euro extra ter beschikking gesteld voor pilots tot een ander functiegebruik van het veenweidegebied ‘Het Groene Hart’. “Functie volgt kwaliteit” moet meer het adagium worden. Die paradigmashift is groot en er zal nog veel “water door de Rijn” stromen voordat dit

binnen bereik is, rekening houdend met ecosysteemdiensten en biologische kenmerken van het bodem-ondergrondsysteem. Dat deelthema's bij verschillende ministeries zijn ondergebracht, vraagt om extra afstemming en samenwerking tussen de betrokken ministeries.

Ann: Inderdaad, de verdeeldheid van bevoegdheden over verschillende beleidsdomeinen maakt het moeilijk om bottom-up initiatieven te ondersteunen. We zouden zorg voor bodem ook echt van bovenaf moeten integreren. Zodat elke lidstaat er mee aan de slag kan. Bodemzorg kan zo, naar analogie met circulariteit, een transversaal thema vormen dat in de verschillende thematieken terugkomt. Het zou toch mooi zijn als we dat vanuit Europa gedaan zouden krijgen.

De Soil Thematic Strategy wordt volgend jaar geüpdatet. Is dit een kansrijk kader om bodemzorg te verstevigen en als lidstaten naar elkaar toe te bewegen? Hoe kunnen we van bodemkwaliteit hier een drijvende kracht maken?

Ann: Voor mij is het actief opzoeken van raakvlakken en synergiën leidend: vanuit de win-win gedachte kan je mensen bewegen om aan bodemzorg bij te dragen.

Gilbert: We zouden ook meer dezelfde taal moeten spreken, niet enkel ons eigen bodemjargon. Vanuit Rijkswaterstaat Bodem+ propageren we om de SDG's als centrale kapstok en jargon te gebruiken.

Ann: Ja klopt, iedereen zou moeten zien dat bodemzorg een investering is in onze toekomst. Nu wordt het vaak nog als een kost gezien.

Gilbert: Ik denk ook dat we naar een next level van data-ontsluiting moeten gaan en dat de markt daar een nog grotere rol in kan spelen. De overheid kan faciliteren door gegevens via open-data aan te bieden, maar de markt kan dergelijke instrumenten veel beter en sneller ontwikkelen: zij kennen de technologische mogelijkheden beter en zijn flexibeler. Denk bijvoorbeeld aan apps, maar ook modellen voor 3D-planvorming.

Ann: Ik zie dataontsluiting eerder als een samenwerking tussen overheid en private partijen, want een zekere objectiviteit in data-beheer moet je toch kunnen garanderen. De overheid staat immers voor vertrouwen.

De tijd is voorbijgevlogen en is helaas om. Wat een fijn en inspirerend gesprek over gedeelde ambities! Jammer genoeg hebben we niet over alles kunnen praten, bijvoorbeeld over de initiatieven over land stewardship en bewustwording bij burgers. Dat is voor een volgende keer! Dankjewel voor jullie tijd en energie!